

Yhdenvertaiset palvelut sateenkaari-ihmisille

Tämä tietopaketti on sinulle, joka päätät miten yhdenvertaisuutta edistetään hyvinvointialueiden palveluissa. Me sateenkaari-ihmiset olemme niin asiakkaita, asiantuntijoita kuin hyvinvointia edistävien järjestöjen väkeä. Tavoittemme on auttaa hyvinvointialueiden viranhaltijoita ja päättäjiä täyttämään lakisääteisiä tehtäviään ja edistämään yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa. Ollaan yhteydessä!

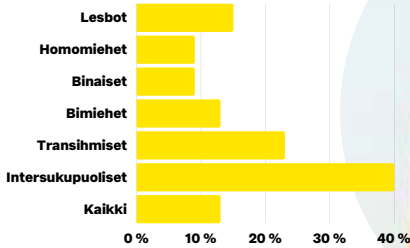

Terveisin,
Sakris Kupila
Setan puheenjohtaja

Sateenkaariperheitä elää kaikissa Suomen kunnissa!

Syrjintää sote-palveluissa oli kokenut 40 % intersukupuolisista

Kokenut syrjintää sosiaali- ja terveyspalveluissa viimeisten 12 kuukauden aikana (FRA 2020)

Äitiysneuvoissa terveydenhoitajilla on puutteellisesti tietoa äitiyden tunnustamisesta ja oikeusvaikutuksista. Myös moninaisuuden kohtaamisessa on haasteita. (Sateenkaariperheet ry:n kysely 2021)

39 %

välttää kulkemasta käsi kädessä samaa sukupuolta olevan kumppaninsa kanssa (FRA 2020)

Trans- ja muunsukupuoliset:

"Meidän täytyy voida uskaltaa tulla palveluihin omana itsenämme."

Sateenkaarinuoret:

"Me haluamme olla näkyvä osa yhteisöä ja saada laadukkaita palveluita."

5-15% väestöstä kuuluu seksuaali- ja sukupuoli-vähemmistöihin

Joka kolmas

sateenkaariseniori jättää käyttämättä palveluita syrjinnän pelossa. (Jalava 2013)

Sateenkaariseniorit:

"Emme halua uudestaan takaisin kaappiin vanhalla iällä!"

Sateenkaariperheet:

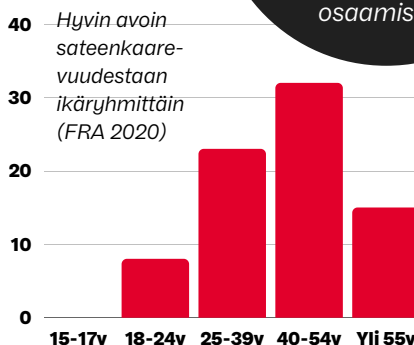
"Perheiden moninaisuus on oltava osa jokaisen ammattilaisen osaamista."

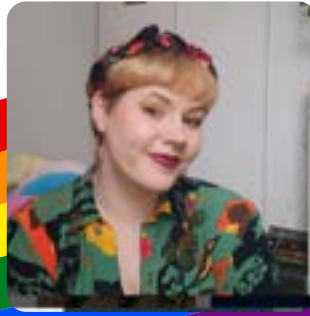

66 %

sateenkaariperheiden vanhemmista on viimeisen vuoden aikana pelännyt tulevaisuutta syrjityksi.

(Sateenkaariperheet ry:n jäsenkysely 2020)

Moikka aluevaltuutettu!

Myös me sateenkaarinuoret olemme osa yhteisöä ja sosiaali- ja terveystalveluiden asiakaskuntaa. On tärkeää, että myös meidät huomioidaan palveluiden suunnittelussa ja toteutuksessa.

Sosiaali- ja terveystalveluihin tarvitaan lisää tietämystä moninaisuudesta ja sateenkaarinuorten kanssa toimimisesta, sillä myös sateenkaarinuorten tulee voida asioida palveluissa turvallisesti. Seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuuden lisäksi työntekijöillä tulee olla tietoa myös suhteiden monimuotoisuudesta. On tärkeää, että työntekijöillä on perustietoa moninaisuudesta ja työkaluja sateenkaarinuorten yhdenvertaiseen kohtaamiseen.

Koemme ongelmaksi palveluiden heteronormatiivisuuden. Sitä on purettava, ja itsemäärätty-oikeuden on toteuduttava myös sateenkaarinuorten kohdalla!

Juuri nyt sateenkaarinuorten kynnystä hakeutua tarvitsemiinsa palveluihin nostaa toistuva väärin termien ja oletusten kohtaaminen, mikä on nuorille kuormittavaa ja toiseuttavaa. Perusolettamuksena sote-palveluissa ei saa olla, että jokainen asiakas on cissukupuolinen ja hetero.

Eryteisesti mielenterveystalveluiden toimivuutta on parannettava: hoitoon tulee päästä nopeasti ja matalalla kynnyksellä. Tiesitkö, että sateenkaarinuorilla on korostunut riski kohdata erilaisia mielenterveysongelmia? Siksi ennaltaehkäisevää työtä on painotettava. Myös mielenterveystalveluiden ammattilaisilla tulee olla tietämystä moninaisuudesta ja sateenkaarinuorten kohtaamisesta.

Sateenkaari-ihmisistä puhutaan edelleen ”niinä” tai jonain poikkeavana. Sinulla on päättäjänä suuri vaikutus ihmisten ajattelutapoihin ja asenteisiin. ”Me ja ne” -näkökulmien sijaan toivomme inklusiivista kielenkäyttöä sekä yhdenvertaista päätöksentekoa ja viestintää. Me sateenkaarinuoret haluamme olla näkyvä osa yhteisöä.

Onnea ja viisautta vastuulliseen tehtävään toivottaen,

*Elina, Saara, Jimi, Eli, Saara, Sofia, Janne, Mei, Eva, Nella, Ren
Setan nuorisotoimikunta*

Sateenkaariperheet tarvitsevat saman tuen kuin muut perheet

Sateenkaariystävällisellä hyvinvointialueella:

1. Jokaisella lapsella on **oikeus kaikkiin vanhempiinsa**
2. Jokaisella perheellä on **oikeus yhteiskunnan ja yhteisön tukeen**
3. Jokaisella yksilöllä on **oikeus unelmoida lapsiperheellistymisestä, yhdenvertaiset mahdollisuudet yrittää, ja tulla lohdutetuksi, jos perhetoive ei toteudu**

Sateenkaariperheet ry:n poliittiset tavoitteet 2022–2023 luettavissa <https://sateenkaariperheet.fi/vaikuttamistyota/poliittiset-tavoitteet/>

Mikä sateenkaariperhe?

Sateenkaariperheet ovat lapsiperheitä, joissa yksi tai useampi vanhemmista kuuluu seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön. Erilaisten sateenkaariperheiden kirjo on laaja ja perheet ovat keskenään hyvinkin erilaisia. Sateenkaariperheet voivat olla muodoltaan esimerkiksi kahden vanhemman ydinperheitä, yhden vanhemman perheitä tai useamman kuin kahden vanhemman apilaperheitä. Joukkoon mahtuu uusperheitä, adoptioperheitä ja sijaisperheitä. Lapsia syntyy ja tulee sateenkaariperheisiin eri tavoin, esimerkiksi adoption, sijaisvanhemmuuden tai hedelmöityshoitojen avulla. Vanhempien sukupuolen kokemukset ovat moninaisia.

Miten hyvinvointialue edistää sateenkaariperheiden hyvinvointia?

Aluevaltuustot ovat avaintoimijoita turvallisten ja yhdenvertaisten palveluiden tuottamisessa myös sateenkaariperheille. Ensiarvoisen tärkeää on sosiaali- ja terveyspalveluiden ammattilaisten osaaminen ja valmiudet kohdata moninaisia perhetilanteita. Yhdenvertaisuuskysymykset tulee sisällyttää hyvinvointialueen strategioihin ja suunnitelmiin keskeisinä, läpileikkaavina periaatteina.

- Perheoikeudellisissa palveluissa tarvitaan päivitettyä osaamista uuden lapsenhuoltolain mahdollisuuksien täydessä käyttöönotossa ja useamman kuin kahden vanhemman perheiden ja kumppanuusvanhempien kysymyksissä.
- Julkisten hedelmöityshoitojen resursseja on lisättävä, jotta niitä olisi saatavana yhdenvertaisin perustein. Palvelujen on tuettava tahattomasti lapsettomien perheellistymistä. Hedelmöityshoitoihin on päästävä nopeasti ja hoitokertoja on oltava riittävästi. Myös sateenkaari-ihmisiä tuettava tahattoman lapsettomuuden kriisissä.
- Sukupuolivähemmistöihin kuuluvien on saatava riittävää ja kattavaa hedelmällisyysneuvontaa, ja heille on tarjottava sulusolujen tallettamista ennen sukupuolenkorjaushoitoja.
- Kahdessa kodissa asuvien lasten arjen tilanteita on kyettävä ratkaisemaan: koulumatkat, perhepalvelut ja terveydenhuolto turvattava molemmissa kodeissa.
- Lastensuojelussa tarvitaan rohkeutta ottaa sateenkaariperheet huomioon myös potentiaalisina sijaisvanhempina ja adoptiohakijoina. Sosiaalityöntekijöiden osaamisen on oltava ajan tasalla.
- Sote- ja kasvatusalan ammattilaisille koulutusta sateenkaariperheiden ja ennen kaikkea sukupuolen moninaisuuden kohtaamiseen.

Sateenkaariystävällisellä hyvinvointialueella:

10 askelta sateenkaariperheen kohtaamiseen:

Kyky kohdata perheiden moninaisuus kuuluu ammattilaisen ammattitaitoon. Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslait velvoittavat ammattilaisia kohtaamaan sateenkaari-ihmisiä ja heidän perheitään tasa-arvoisesti ja yhdenvertaisesti niin julkisten kuin kolmannen sektorin palveluiden parissa.

On tärkeää, että työntekijä osaa nähdä perheen koko tilanteen ja soveltaa byrokratian ohjeita asiakaslähtöisesti niihin perheisiin, joita ei ole otettu huomioon lakeja ja ohjeita säädettäessä. Perheen voi nähdä asiakkaan resurssina.

Monet sateenkaari-ihmiset ovat kokeneet elämänsä aikana syrjintää tai heillä on ikäviä kokemuksia palveluiden parista. Kaikki sateenkaariperheet eivät hae apua kriisitilanteissa syrjinnän pelon vuoksi. On tärkeää tehdä näkyväksi viestinnässä, materiaaleissa ja toiminnassa, että palvelut tuotetaan siten, että sateenkaariperheet ja heidän erityistarpeensa huomioidaan.

Materiaaleja perheiden kanssa työskenteleville verkkosivuiltamme

- Sateenkaariperheet varhaiskasvatuksessa ja koulussa. Opas kasvatus- ja opetusalan ammattilaisille.
- 10 askelta sateenkaariperheen kohtaamiseen. Opas lasten ja perheiden kanssa työskenteleville.
- Sateenkaariperhe sijaisperheenä. Opas lastensuojelun perhehoidon ammattilaisille.
- Tutkittua tietoa sateenkaariperheistä ja sateenkaariperheiden lasten hyvinvoinnista.

Turvallisuuden, ilon ja ylpeyden asialla

Sateenkaariperheet ry on valtakunnallinen lastensuojelu- ja perhejärjestö, joka tekee työtä sateenkaariperheiden ja perhettä suunnittelevien hyvinvoinnin, mahdollisuuksien ja oikeuksien edistämiseksi. Toimimme edunvalvojana, kouluttajana ja tiedontuottajana. Tarjoamme neuvontaa, vertaistukea, ammatillista tukea ja mahdollisuuksia yhteisöllisyydelle ympäri Suomen.

10

Pyri perheen parhaaseen

9

Uskalla kohdata ja soveltaa

8

Tiedosta oma osaaminen – ja luota siihen

7

Tiedosta vallitsevat normit ja pyri niistä irti

6

Arvioi, missä tilanteessa tarvitset lisää tietoa ja etsi sitä

5

Kuuntele aktiivisesti

4

Käytä avoimia kysymyksiä

3

Tunnusta, jos sinulla ei ole riittävästi tietoa

2

Toimi sateenkaariturvallisesti

1

Toimi ammatillisesti

Sateenkaariperheet ry

www.sateenkaariperheet.fi

info@sateenkaariperheet.fi

[@sateenkaariperheet](https://www.instagram.com/sateenkaariperheet)

Hei. me olemme sateenkaariseniorit!

Sateenkaariseniorit ry:n tavoitteena on sosiaali- ja terveyspalvelut, joihin jokaiselle on luotu yhdenvertaiset mahdollisuudet osallistua ja palveluiden turvallisuus on taattu. Sinä, hyvä aluevaltuutettu, olet avainasemassa tämän tavoitteen toteuttamisessa ja sen varmistamisessa, että kaikenikäisten yhdenvertaisuus toteutuu hyvinvointialueellasi.

Ikääntyneitä sateenkaari-ihmisiä elää kaikissa Suomen kunnissa ja hyvinvointialueilla ja heidät on otettava huomioon sosiaali- ja terveyspalveluita järjestäessä. Tavoitteenamme on, että ikääntyneiden palveluissa osataan kohdata sateenkaariseniorit sensitiivisesti sekä tunnistaa heidän toimintakykynsä ja hyvinvointiinsa vaikuttavia tekijöitä ja niistä nousevia tarpeita.

Sateenkaariseniorien näkymättömyys

- Vuonna 2021 tuli kuluneeksi 50 vuotta homoseksuaalisten tekojen dekriminalisoinnista ja 40 vuotta homouden sairausleiman poistosta Suomessa. Sateenkaariseniorit ovat kasvaneet ja eläneet maassa, jossa heitä on pidetty rikollisina ja sairaina ja jossa heidän on vähintäänkin toivottu pysyvän näkymättömissä. Historian varjo sateenkaari-ihmisten elämään on pitkä.
- Näkymättömyys näyttäytyy aktiivisena hiljaisuutena ja puhumattomuutena, joka tapahtuu niin yhteiskunnan tasolla kuin arjen kohtaamisissakin. Se, että sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuudesta vaietaan, viestii siitä, ettei asioista ole soveliasta puhua. Tämä vahvistaa kaapissa olemista ja ylläpitää sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin liitettyjä tabuja ja normeja.
- Sateenkaarisenioreiden näkymättömyys niin palveluissa kuin yhteiskunnassakin on yhä haaste ja suomalaisen selvityksen mukaan palveluissa ajatellaan, ettei sateenkaarisenioreita esimerkiksi olisi asiakkaina. Sosiaali- ja terveysalalla toimivan ammattiosaamiseen kuuluu asiakkaan kohtaaminen elämänselityksensä ja arvoineen.

Sateenkaariseniorien kohtaama syrjintä

Sateenkaariseniorit kohtaavat syrjintää monella eri elämän osa-alueella. Sateenkaarisenioreita huolettavat syrjintä, leimaaminen ja häirintä niin muiden asiakkaiden kuin henkilökunnankin taholta. Palveluiden välttelyllä voi olla monia vakavia seurauksia yksilön elämään niin sosiaalisesti kuin terveydenkin kannalta.

EU:n perusoikeusvirasto kyselyn mukaan 26 % yli 55-vuotiaista sateenkaarisenioreista Suomessa on kokenut syrjintää seksuaali- ja/tai sukupuolivähemmistöön kuulumisen vuoksi viimeisen 12 kk aikana jollakin elämän osa-alueellaan. Suomalaisen selvityksen mukaan 30 % sateenkaarisenioreista kertoi jättäneensä käyttämättä sosiaali- tai terveyspalveluita kerran tai useammin epäasiallisen kohtelun tai syrjinnän pelossa.

Suomen vanhuspalvelulaissa kirjataan, että kunnan tulisi taata sosiaalipalvelut sisällöltään, laadultaan ja laajuudeltaan sellaisina kuin kunnan ikääntyneen väestön sosiaalinen turvallisuus edellyttävät. Palvelut on lisäksi järjestettävä niin, että ne ovat kunnan ikääntyneen väestön saatavissa yhdenvertaisesti. Onkin tärkeää pohtia, miten palveluista voisi tehdä turvallisia kaikille ja siten laskea osallistumisen kynnyksiä palveluihin ja ennaltaehkäistä syrjäytymistä.

Seuraavat tavoitteet huomioimalla sateenkaariseniorien yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa pystytään edistämään aktiivisesti hyvinvointialueilla. Mikäli hyvinvointialueesi sote-palveluissa kaivataan lisätietoa tai koulutusta meitä koskevissa asioissa, saa yhdistyksestämme lisätietoa!

- Ikääntyneiden palveluissa on riittävä osaaminen kohdata sateenkaariseniorit sensitiivisesti ja valmiudet tunnistaa eriarvoisuutta, ikääntyneiden moninaisuutta sekä siihen liittyviä erilaisia lähtökohtia / elämäntarinoita.
- Ikääntyneiden palveluissa osataan vastata sateenkaarisenioreiden tarpeisiin ja tunnistaa sateenkaarisenioreiden toimintakykyyn ja hyvinvointiin heikentävästi vaikuttavia tekijöitä tai niiden mahdollisuutta.
- Kotihoidossa on osaamista kohdata sukupuolen moninaisuutta ja työkaluja hoitotyön laadukkaaseen toteutukseen.
- Ikääntyneiden palveluissa panostetaan sosiaaliseen saavutettavuuteen eli siihen, että ikääntyneille suunnattu toiminta ja palvelut koetaan turvalliseksi ja avoimeksi, ja joissa jokainen ikääntynyt tulee kohdatuksi ja nähdyksi omana itsenään.

Jokaisella työntekijällä on vastuu yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon toteutumisesta ikääntyneiden palveluissa. Ammattilaisilla tulisi olla sensitiivisen kohtaamisen taitoja sekä osaamista ja ymmärrystä sateenkaarisenioreiden kohtaamista haasteista sekä tarpeista. Erilaisten elämäntarinoiden ja -tilanteiden sekä pelkojen ymmärtäminen mahdollistaa terveyden ja hyvinvointiin liittyvien tarpeiden tunnistamisen ja asiakaslähtöisen kohtaamisen.

Kaikilla ikääntyneillä, kaikissa kunnissa, tulisi olla yhdenvertaiset mahdollisuudet hyvään ja omannäköiseen elämään – myös sateenkaarisenioreilla.

Risto Hartikainen, puheenjohtaja
puheenjohtaja@sateenkaariseniorit.fi
sateenkaariseniorit.yhdistysavain.fi

Suvi Kehälinna, sihteeri
sihteeri@sateenkaariseniorit.fi

Hyvinvointialue? Hyvinvointia, lue!

Sateenkaari-ihmisten hyvinvointi ja terveys – hyvinvointialueiden tehtävä

Uusien hyvinvointialueiden fokuksessa ovat ihmislähtöisyys, yhdenvertaisuus sekä laadukkaat ja tehokkaat palvelut. Yhdenvertaisuuden aidoksi toteuttamiseksi tarvitaan tietoa ja toimia koskien eri väestöryhmiä. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin¹ kuuluvilla ihmisillä, sateenkaari-ihmisillä, on erityiskysymyksiä koskien hyvinvointia ja terveyttä.

Hyvinvointialueiden strategiatyössä eri väestönosat on otettava laajasti huomioon. Erityisesti sateenkaari-ihmisten kannalta tärkeäksi muodostuu sosiaali- ja terveydenhuollon palvelustrategian valmistelu. Lisäksi tasa-arvolaki ja yhdenvertaisuuslaki edellyttävät tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden suunnitelmallista edistämistä aluetasolla.

Toimenpiteet:

- Hyvinvointialuestrategiassa on huomioitava eri väestöryhmät, mukaan lukien sateenkaari-ihmiset ja heidän tarpeensa alkaen jo strategiatyön suunnitteluvaiheesta.
- Hyvinvointialue tarvitsee tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmien laatimisen tueksi riittävät resurssit: sekä virkahenkilötyövoimaa että tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustoimikunnan tai vastaavan toimielimen. Suunnitelmiin sisällytetään niiden seurannan järjestäminen.
- Uuden hyvinvointialueen tiedonkeruun ja -tuotannon suunnittelussa on alusta asti otettava huomioon eri ryhmät, jotta strateginen työ on enenevässä määrin tietopohjaista.
- Sote-järjestämislain mukaisesti alueiden tulee tehdä yhteistyötä terveyttä ja hyvinvointia edistävien järjestöjen kanssa. Hyvinvointialuestrategiaan kirjataan yhteistyö sateenkaarijärjestöjen kanssa sekä se, kuinka tuetaan järjestöjen ennaltaehkäisevää työtä ja yhdenvertaisuutta vahvistavaa toimintaa.

Sosiaali- ja terveyspalvelut

Euroopan perusoikeusviraston (FRA) kyselytutkimuksen mukaan sateenkaari-ihmiset kokevat syrjintää sosiaali- ja terveyspalveluissa. Kyselytutkimuksessa 13 % sateenkaari-ihmisistä ilmoitti kokeneensa sosiaali- ja terveyspalveluissa syrjintää viimeisen vuoden aikana. **Eniten syrjintää raportoivat intersukupuoliset vastaajat**, heistä 40 % oli kokenut syrjintää sosiaali- ja terveyspalveluissa. **Myös transihmisillä oli muita enemmän syrjintäkokemuksia**, syrjintäkokemuksia oli 23 %:lla heistä.

¹ Käsitteistä katso [Sateenkaarisanasto suomeksi Seta ry:n verkkosivuilla](#)

- 16 % kaikista sateenkaari-ihmisistä oli kokenut sopimatonta kommentointia tai kiinnostusta taastaansa kohtaan terveystalveissa.
- 41 % intersukupuolisista vastaajista oli kokenut sopimatonta kommentointia tai kiinnostusta. 29 % intersukupuolista oli pelännyt hakeutua hoitoon kielteisten reaktioiden pelossa.
- 26 % transihmisistä oli kohdannut sopimatonta kommentointia tai kiinnostusta. 21 % transihmisistä oli pelännyt hakeutua hoitoon reaktioiden pelossa. Lisäksi transihmisistä 17 % kertoi kokeneensa myös painostusta lääketieteelliseen tai psykologiseen testiin.²

Sateenkaariseniorit jäävät usein näkymättömiksi ikääntyneiden palveluissa. Ikääntyvien (yli 50-vuotiaiden) sateenkaari-ihmisten näkemyksiä sosiaali- ja terveystalveista kartoittaneen opinnäytetyön kyselyyn vastanneista suurin osa koki sosiaali- ja terveydenalalla työskentelevien tiedot seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuudesta heikoiksi.³

- 30 % vastaajista oli jättänyt sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita käyttämättä mahdollisen epäasiallisen käyttäytymisen pelossa.
- 49 % vastaajista valitsisi ensisijaiseksi vaihtoehdoksi erityisen sateenkaari-ihmisille suunnatun vanhainkodin tai palvelutalon, jos sellainen olisi tarjolla.

Sisäministeriön teettämän selvityksen mukaan eri ryhmien ja moninaisuuden huomioiminen ikääntyneiden palveluissa oli heikkoa, eivätkä sote-ammattilaiset välttämättä ajattele sateenkaarisenioreiden olevan sosiaali- ja terveystalveluiden asiakkaita.

Asiantuntijahaastattelussa tuli esiin myös tilanteita, joissa esimerkiksi kumppaninsa kanssa **samaa sukupuolta** olevan muistisairaana parisuhdetta pidettiin epäsooivana tai siitä vinoiltiin. Myös tiedonsaanti kumppanin kuolemasta saattoi olla vaikeaa.⁴

Haastattelussa **ikääntyneet transihmiset** ja asiantuntijat nostivat esiin sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten ennakkoluuloja koskien sukupuolen korjausprosessin aloittamista ja ikää. Asumisyksiköissä transihmisten, erityisesti transvestiittien, pyynnöt saatettiin torjua seksuaalisina ja epäasiallisina, kun kysymyksessä oli heidän hyvinvointiaan tukevasta sukupuolen ilmaisemisen tarpeesta.⁵ Vanhemmissa ikäluokissa, jotka ovat kokeneet rikollisuuden ajan ja mielenterveysstigman, selviytymisstrategiat kytkeytyvät usein salailuun, mikä voi lisätä palveluiden käytön välttelemistä.

Sateenkaarisenioreihin liittyvät kysymykset jäävät usein ikääntyneiden palveluita koskevien toimenpideohjelmien ja muiden asiakirjojen ulkopuolelle. Lisäksi heidän kuulemisensa päätöksenteossa on vähäistä.⁶

² Matti Pihlajamaa: Kohti sateenkaariystävällisempää Suomea. Tilannearvio seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta Suomessa 2021. Oikeusministeriön julkaisu, Selvityksiä ja ohjeita 2021:26. [Kohti sateenkaariystävällisempää Suomea : Tilannearvio seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta Suomessa 2021 \(valtioneuvosto.fi\)](#) s. 95 ja [LGBTI Survey country data Finland \(europa.eu\)](#)

³ Jenni Jalava (2013) Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen toiveet ja tarpeet yhdenvertaiseen vanhuuteen. Satakunnan ammattikorkeakoulu. [SUKUPUOLI- JA SEKSUAALIVÄHEMMISTÖJEN TOIVEET JA TARPEET YHDENVERTAISEEN VANHUUTEEN - Theseus](#) s.31-32.

⁴ Sinikka Törmä, Kari Huotari, Kati Tuokkola, Sari Pitkänen: Ikäihmisten moninaisuus näkyväksi. Selvitys vähemmistöihin kuuluvien ikääntyneiden henkilöiden kokemasta syrjinnästä sosiaali- ja terveystalveissa. Sisäministeriön julkaisu 14/2014. ss. 190-191. [231225_SM_julkaisu_2014_176x250_WEB.pdf \(valtioneuvosto.fi\)](#)

⁵ [231225_SM_julkaisu_2014_176x250_WEB.pdf \(valtioneuvosto.fi\)](#) s.194.

⁶ [Kohti sateenkaariystävällisempää Suomea : Tilannearvio seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta Suomessa 2021 \(valtioneuvosto.fi\)](#) s.123.

ja tehokkaasti. Myös rekrytoinnin sekä ura- ja palkkakehityksen tulee olla syrjimätöntä, mitä tulee seurata järjestelmällisesti.

On myös mahdollista, että saman henkilön kohdalla toteutuu syrjintää useammasta eri syystä samanaikaisesti: esimerkiksi seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuulumisesta ja vammaisuudesta tai etniseen tai uskonnolliseen vähemmistöön kuulumisesta. Tällöin puhutaan **moniperusteisesta syrjinnästä**.

Oikeusministeriön selvityksessä useampaan vähemmistöön kuuluneista erityisesti toistuvia arkipäivän syrjintätilanteita kokivat tummaihoiset transihmiset. Seksuaalivähemmistöön kuulumisen puolestaan voi olla erityisen hankalaa uskonnolliseen tai etniseen vähemmistöön kuuluville, erityisesti silloin kun näiden ryhmien välillä on jännitteinen suhde. Moniperusteinen syrjintä aiheuttaa negatiivista huomiota ja toistuvaa ulossulkemisen kokemusta. Kokemukset syrjinnästä johtavat usein ennakkointiin, jonka myötä osallistuminen julkisiin tilaisuuksiin vähenee. Vastaajat korostivat tarvetta turvalliseen tilaan. Osallisuuden sekä kaiken kaikkiaan demokratian toteutumisen näkökulmasta osallistumisen välttäminen syrjinnän pelossa on selkeä ongelma.¹²

Toimenpiteet:

- Hyvinvointialue työnantajapuolena huolehtii siitä, että alueella on kattavasti eri toimijoilla käytössä tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma sekä häirintään puuttumisen ohjeistus, joka tunnetaan työyhteisöissä.
- Luottamushenkilöitä koskeva häirintään puuttumisen ohjeistus laaditaan ja otetaan käyttöön.
- Sosiaali- ja terveystieteiden sekä pelastustoimen työntekijöille järjestetään täydennyskoulutusta erityisesti moniperustaisen syrjinnän ja vähemmistöstressin kysymyksistä.
- Suomi on ratifioimassa vuonna 2022 Kansainvälisen työjärjestön ILO:n yleissopimuksen 190, joka koskee väkivallan ja häirinnän poistamista työelämässä. Hyvinvointialueilla tulee seurata prosessia tiiviisti ja ryhtyä tarvittaviin toimiin väkivaltaan ja häirintään puuttumisen ja ehkäisemisen tehostamiseksi työelämässä.¹³

Lapset ja nuoret

Kouluterveyskyselyssä 2019 terveydentilassa erot sateenkaarinuorten ja muiden nuorten välillä olivat merkittäviä. Kouluterveyskyselyn mukaan sateenkaarinuoret kokivat terveytensä keskimertaisesti tai huonoksi kaksi kertaa useammin kuin muut nuoret.

Seksuaalivähemmistöihin kuuluvista nuorista 44 % ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvista nuorista 45 % arvioi terveytensä keskimertaisesti tai huonoksi (kaksi kertaa useammin kuin muut nuoret). Myös masennusoireet ja huoli mielialasta olivat huomattavasti yleisempiä. Ahdistuneisuudessa erot nuorten välillä olivat jopa kolminkertaisia. Sateenkaarinuoret kokivat myös muita nuoria harvemmin saavansa mielialaan liittyvissä asioissa apua vanhemmiltaan tai ystäviltään.

¹² Outi Lepola: Koko ajan jännittyneenä: Moniperustainen syrjintä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien kokoamana. Oikeusministeriö: Selvityksiä ja ohjeita 51:2018. Sivut 79-80.

¹³ [Väkivallan ja häirinnän poistamisesta työelämässä tehdyn yleissopimuksen ratifiointi \(eduskunta.fi\)](#)

Tulosten perusteella **väkivallan kokemukset olivat sateenkaarinuorilla merkittävän yleisiä**. Yli kaksi viidestä sateenkaarinuorista oli kokenut henkistä väkivaltaa vanhempien tai muiden huolta pitävien taholta. Kokemukset vanhempien tai huoltajien tekemästä fyysisestä väkivallasta olivat kaksi kertaa yleisempiä kuin muilla nuorilla. Lisäksi sateenkaarinuorista **erityisesti sukupuolivähemmistöihin kuuluvat nuoret kertoivat kokeneensa koulukiusaamista ja fyysistä uhkaa** muita nuoria useammin. Kokemukset häiritsevästä seksuaalisesta ehdottelusta olivat sateenkaarinuorilla yleisempiä kuin muilla nuorilla ja sateenkaarinuoret kertoivat kokeneensa seksuaalista väkivaltaa kaksi kertaa muita nuoria useammin. Sateenkaarinuoret kokivat saavansa muita nuoria harvemmin tukea ja apua hyvinvointiinsa kouluterveydenhoitajalta, lääkäriltä, psykologilta, kuraattorilta tai opettajalta.¹⁴

Toimenpiteet:

- Nuorten mielenterveyspalveluissa on huomattavia kuntakohtaisia eroja sateenkaarinuorten sensitiivisessä kohtaamisessa sekä oppilashuollon kyvyssä vastata sateenkaarinuorten pahoinvointiin. Hyvinvointialueiden tehtävänä on varmistaa, että palveluiden välinen yhteistyö on sujuvaa, yhteensovittua ja yhdenvertaista.
- Varmistetaan saavutettavat ja oikea-aikaiset mielenterveyspalvelut sateenkaarilapsille ja -nuorille.
- Vahvistetaan oppilashuollon ja lastensuojelun sateenkaariosaamista, erityisesti koskien sateenkaarilasten ja nuorten kokemaa henkistä ja fyysistä lähisuhdeväkivaltaa.

Intersukupuoliset lapset

Intersukupuolisuus tarkoittaa joukkoa erilaisia luonnollisia variaatioita, joissa kehon synnynnäiset sukupuolitetut piirteet, kuten kromosomit, sukuelimet tai hormonitoiminta eivät ole yksiselitteisesti nais- tai miestyypilliset. Väestöstä intersukupuolisia on määrittelystä riippuen 0,02–1,7 %. Vaikkei intersukupuolisuus ole sairaus, on intersukupuolisia pyritty ”normalisoimaan”, jotta he mahtuisivat pojan tai tytön muottiin.

Suomessa suoritetaan edelleen intersukupuolisille lapsille lääketieteellisiä toimenpiteitä, joissa lasten kehoa muokataan kuulematta lasta, vaikka useat ihmisoikeuksia valvovat toimielimet ovat tuominneet toimenpiteet lapsen ihmisoikeuksia loukkaavina toimina.¹⁵ Toimilla voi olla kauaskantoisia kielteisiä seurauksia intersukupuolisen henkilön seksuaali- ja lisääntymisterveydelle, identiteetille, kehonkuvalle ja mielenterveydelle.

Vuonna 2019 tehty selvitys osoittaa, että intersukupuolisten oikeuksien toteutumisen esteenä ovat muun muassa vanhentuneet hoitokäytännöt ja tiedon puute. Monilla intersukupuolisilla oli kielteisiä kokemuksia siitä, että hoito ja toimenpiteet oli aloitettu lapsuudessa tai nuoruudessa kysymättä heidän mielipidettään. Usein hoidot oli esitetty heille välttämättömänä pakkona. Kysyttäessä intersukupuolisilta henkilöiltä ja heidän vanhemmiltaan terveydenhuollon palveluista, vastaajat korostivat oikean tiedon puutetta. Vastaajien (intersukupuolisten henkilöiden ja heidän vanhempinsa) terveydenhuollon ammattilaisilta saama tieto keskittyi

¹⁴ Satu Jokela, Pauliina Luopa, Anni Hyvärinen, Tupu Ruuska, Tuija Martelin, Reija Klemetti:

Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvointi. Kouluterveyskyselyn tuloksia 2019.

Työpöytä 38/2020. THL 2020. [Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvointi \(julkari.fi\)](#)

¹⁵ Mm. YK:n ihmisoikeuskomitea ja mm. YK:n kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen ja halventavan kohtelun erityisraportointia ks. [Kohti sateenkaariystävällisempää Suomea : Tilannearvio seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta Suomessa 2021 \(valtioneuvosto.fi\)](#) s.86

pääsääntöisesti lääketieteelliseen näkökulmaan. Tieto oli myös usein jollain tapaa negatiivissävytteistä. Tahdonvastaisia sukupuolipiirteitä muokkaavia leikkauksia lapsuudessaan läpikäyneet vastaajat kuvasivat kokemuksiinsa seksuaaliseksi väkivallaksi ja seksuaaliseksi hyväksikäytöksi. Muutamien vastaajien positiiviset kokemukset terveydenhuollosta puolestaan liittyivät tilanteisiin, joissa heidät oli kohdattu asiallisesti ja sensitiivisesti.¹⁶

Toimenpiteet:

- Turvataan intersukupuolisten lasten oikeus keholliseen koskemattomuuteen sekä heidän itsemääräämisoikeutensa linjaamalla, ettei hyvinvointialueella suoriteta ilman lapsen suostumusta toimenpiteitä, joilla hänen sukupuolipiirteitään muokataan, ellei kyseessä ole lapsen henkeä uhkaava tila.
- Täydennyskoulutetaan kattavasti alueella terveydenhuollon ammattilaiset intersukupuolisuuteen liittyvistä kysymyksistä ja intersukupuolisten lasten, nuorten ja aikuisten oikeuksista.
- Intersukupuolisten ihmisten hoito järjestetään moniammatillisissa tiimeissä, joissa on lääketieteen ammattilaisten lisäksi psykologisen ja psykososiaalisen tuen ammattilaisia, joilla on osaamista hoitoon liittyvistä eettisistä ja ihmisoikeudellisista kysymyksistä. Terveydenhuolto konsultoi intersukupuolisia ja heidän oikeuksiaan edustavia järjestötoimijoita.
- Tarjotaan psykososiaalista tukea intersukupuolisille ja intersukupuolisten lasten vanhemmille.

Sateenkaariperheet

Euroopan perusoikeusviraston kyselytutkimuksessa kävi ilmi, että Suomessa 40%:lle sateenkaarivanhemmista oli jäänyt kuva, ettei äitiysneuvolan terveydenhoitaja tuntenut sateenkaariperheiden erityistarpeita. Kyselyyn vastanneista 19 %:lla oli syrjintäkokemuksia ”osaan palveluista liittyen”, ja 23 % vastaajista oli selvittänyt etukäteen joidenkin palvelujen ennakkoluuloisuutta. Syrjintää on selitetty mm. sillä, että lapsiperheiden sosiaali- ja terveystalvelujen asiakaskäytännöt on suunniteltu heteroydinperheille, eivätkä ne sellaisinaan suoraan sovellu sateenkaariperheille.¹⁷ Eryteisesti haavoittuvassa tilanteessa, esimerkiksi lähisuhdeväkivallan kohdalla, sateenkaariasiakkaiden luottamus palveluihin voi olla hauras.

Sateenkaariperheiden oikeudet myös muuttuvat nopeasti. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta muuttui vuonna 2019 minkä jälkeen lapsen tapaaminen on voitu vahvistaa myös muille kuin lapsen juridisille vanhemmille. Yksi ryhmä, joita uusi lainkohta koskee, ovat sateenkaariperheiden joukossa useamman tosiasiallisen vanhemman perheet, nk. apilaperheet¹⁸. Näitä perheitä koskettavat monet sellaiset kysymykset, jotka koskettavat myös eroperheitä vuoroasumismuodossa.

¹⁶ Tikli Oikarinen: Ei tietoa eikä vaihtoehtoja – selvitys intersukupuolisten ihmisten oikeuksista ja kokemuksista. Oikeusministeriön julkaisuja 2019: 3. s.124-25.

¹⁷ [Kohti sateenkaariystävällisempää Suomea : Tilannearvio seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta Suomessa 2021 \(valtioneuvosto.fi\)](#)

¹⁸ Käsitteistä katso [Sateenkaariasianasto suomeksi Seta ry:n verkkosivuilla](#)

Toimenpiteet:

- Järjestetään täydennyskoulutusta sen varmistamiseksi, että perheoikeudellisten palvelujen työntekijöillä on riittävästi tietoa lapsen huollon ja tapaamisten sopimisesta silloin, kun kaikki vanhemmat eivät ole lapsen juridisia vanhempia. Työntekijöiden on osattava neuvoa sopimusten tekemisessä myös silloin, kun lapsella on enemmän kuin kaksi huoltajaa.
- Tarjotaan lasten ja perheiden palveluita vuoroasuvien lasten molempiin koteihin. Tehdään tarvittavat linjaukset, jotta lastensuojelun palvelut, kotipalvelu ja terveydenhuolto on turvattu lapselle ja tämän perheelle molemmissa kodeissa, myös silloin, kun kodit sijaitsevat eri hyvinvointialueilla. Huomioidaan päätöksenteossa myös erityislapsen tarpeet vuoroasumisen mahdollistamiseksi.
- Linjataan, että parisuhteen tuki- ja eropalvelut ovat hyvinvointialueella myös lapsettomien parien käytettävissä.
- Huolehditaan hedelmöityshoitojen yhdenvertaisesta saatavuudesta.
- Alueilla koordinoidaan lähisuhdeväkivallan vastaista työtä ja tukipalveluja ja alan henkilöstön koulutussuunnitelmaan sisällytetään sateenkaaripareja ja -perheitä koskeva osuus.
- Perheiden ja parien tukipalveluista viestitään myös sateenkaariasiakkaita puhuttelevasti.

Lisätietoja

Kerttu Tarjamo, paasihteeri@seta.fi, p. +358 50 309 8108

- Valtakunnallinen kattojärjestö Seta ry: www.seta.fi
- Setan jäsenjärjestöt, tietoa paikallista toimijoista: <https://seta.fi/jarjesto/jasenjarjestot>
- Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus: <https://sukupuolenosaamiskeskus.fi/>

Tilaa moninaisuudelle! Opas seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen yhdenvertaisuuden edistämiseen on tiivis tietopaketti viranomaisille ja eri alojen ammattilaisille, jotka osana omaa työtään kohtaavat seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä. Opas on julkaistu vuonna 2019 ja saatavilla maksutta verkosta.

Satenkaariväki työelämässä ja asiakkaina. FIBSin, Setan, IBM:n ja Accenturen 2019 toimittama tietopaketti sisältää tietoa sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen oikeuksista ja yhdenvertaisista johtamiskäytännöistä.

Kaikkien kasvojen kunta. Opas yhdenvertaisuuden edistämiseen kunnan toiminnassa. Eväitä yhdenvertaisuunnitteluun viranomaistoiminnassa, voi käyttää apuna myös hyvinvointialueilla. Oppaan on julkaissut Kuntaliitto 2019.